



Hets mot folkgrupp, del I

Under något decennium har jag bistått en jurist dels med att analysera förundersökningar och domar, dels med juridiska skrivelser, i synnerhet överklaganden. Hans motiv för att anlita mig har varit att juridik är formelbundet tänkande och skrivande. Att bryta detta mönster kan vara till klienternas fördel, när det gäller att övertyga en högre instans om svagheter eller felaktigheter i ett domslut. Hans grunduppfattning är att juridik i allra högsta grad är en politisk verksamhet. Juristernas uppgift är att utan något fritänkeri följa politikernas instruktioner, som de formulerats i förarbeten. Domstolarnas domar bör förstås som tolkningar av politikernas instruktioner. Juridik är förklädd politik, med syfte att minska pressen på den politiska nivån. Under senare år har såväl polisanmälningar som domar för "hets mot folkgrupp" exploderat. 2017 gjordes totalt 2.140 polisanmälningar om hets mot folkgrupp, mer än dubbelt så många som 2016.

Det som brukar kallas för lagen om hets mot folkgrupp är ingen lag. Det som finns är en bestämmelse i brottsbalken, tryckfrihetsförordningen (TF) och yttrandefrihetsgrundlagen (YGL). Där finns en brottskatalog bestående av sammanlagt 18 brott varav *Hets mot folkgrupp* är ett. Ett annat är *Förtal*. Och ett tredje *Förolämpning*. Således finns ingen obegränsad yttrande- och publiceringsfrihet i Sverige. Rätten att säga sitt hjärtas mening begränsas av brotten i katalogen. Hets mot folkgrupp och andra bestämmelser är inskränkningar i medborgarnas yttrandefrihet.

I detta första inlägg diskuteras hur bestämmelsen ska tolkas – på juristspråk när rekvisiten är uppfyllda och en åklagare kan väcka åtal. Vilka problem finns i den praxis som etablerats? I ett andra blogginlägg kommer jag att granska ett antal domar, i syfte att undersöka om det

finns något urskiljbart mönster. Utgångspunkten i frågor om yttrandefrihet bör rimligen vara att åtal helst inte ska väckas.

Med mitt "ojuridiska" men förhoppningsvis språkkompetenta perspektiv kan jag inte se annat än att brottet *Hets mot folkgrupp* redan i rubriceringen är mycket exakt. Det borde därför inte vara möjligt att använda bestämmelsen för att, när det passar inom politiken, begränsa medborgarnas yttrandefrihet. Medborgarna har rätt att fritt uttrycka sin mening.

Så förefaller det emellertid inte vara. Åtal och domar fabriceras på löpande band, antagligen som ett sätt att visa på juridikens effektivitet. Brotten är enkla att utreda med tanke på att rekvisiten är klara och det inte finns några målsägare. Domarna kan snabbt stökas undan. Många åtal och många domar ser bra ut i statistiken. De visar på rättsväsendets effektivitet på samma sätt som när polisen prioriterar brott med hög uppklarandeprocent framför allvarligare men mer svårutredda brott.

Vi vet vad en folkgrupp är för något och detsamma gäller för klassificeringen *Hets*. Det finns två huvudbetydelser. Den första och mest grundläggande är att hets är en uppmaning, typ "Hörni, nu måste ni/vi skalpera alla moldavier!". Det är alltså en uppmaning till att (fysiskt och/eller psykiskt) skada den eller de personer som handlingen/handlingarna riktas emot. Den andra betydelsen är hetsa i betydelsen *terrorisera*. Det är det som Stig Järrel i sin lärarroll gör med eleverna i den svenska filmklassikern *Hets*. Verbet hetsa handlar om ett psykiskt angrepp, som ska få den eller de som hetsas att göra något som den eller de egentligen inte vill. Det är inte bara människor som hetsas. Om begreppet hetsjakt skriver Wikipedia:

<https://sv.wikipedia.org/wiki/Hetsjakt>

Hetsjakt är en form av jakt på ett bytesdjur. Termen har kommit att användas i två olika betydelser: Vilda djur som jagar bytesdjur i flock. Människor som jagar vilt på ett sådant sätt att dessa hetsas.

Det kan tilläggas att hetsjakt givetvis också kan användas när människor jagar människor. Det finns en Clint Eastwoodfilm från 1977 med titeln Hetsjakten. På engelska heter den *The Gauntlet* (gatloppet).

Begreppet *folkgrupp* är ännu mer exakt. I den vetenskapliga litteraturen används det för etniska grupper. Visserligen finns en del tveksamheter, till exempel om judar ska ses som en religiös gemenskap eller en etnisk grupp, men det betyder inte att själva begreppet folkgrupp är luddigt i kanterna utan snarare tvärtom. Det visar på hur väl definierat begreppet är. Det kan tilläggas att en folkgrupp, till skillnad från ett folk, lyfter fram avgränsningen (grupp). Det är en språklig markering av att kontexten spelar roll.

I Norge är de etniska svenskarna en folkgrupp, därför att där är majoriteten norrmän och svenskarna en minoritet. Däremot brukar man inte använda begreppet folkgrupp – och än mer sällan begreppet etnisk grupp – om majoritetsbefolkningen. Där passar begreppet folk

in bättre – vilket bekräftar att praxis för ordet folkgrupp är att medlemmarna befinner sig i någon form av minoritetsskap. Svenskar i USA är också en folkgrupp, men där finns det ingen majoritet, i varje fall inte i form av en etniskt avgränsad grupp. Således, de som har vitt, blått, gult eller svart skinn är inte folkgrupper. Inte bögar eller transor heller, lika lite som enarmade fönsterputsare.

I denna lilla utredning är det också på sin plats att säga något om folkgruppsbeteckningen i relation till medborgarskap. När man säger att någon är svensk kan det betyda svensk i etnisk mening, men det kan också betyda "svensk medborgare". Det handlar således om valet mellan blodsband och medborgarskap. I Sverige har vi av hävd sett folkbeteckningen som etnisk men det finns en tyst överenskommelse om att låta medborgarbeteckningen ha företräde i offentligheten. Här kan det skava. Den förre etiopiske stridspiloten och numera svenske hjärtläkaren Fikru Maru har just släppts från fängelse i Etiopien. När han intervjuas i SVTs *Rapport* hör alla att trots att han talar god svenska, så är han inte etnisk svensk. Han har inget svenskt namn och ser heller inte ut som en svensk. Fikru Maru säger visserligen att han vill åka hem till Sverige, men han säger också att det han helst vill göra är att så fort som möjligt återvända till sin arbetsplats, vilket inte betyder sjukhuset i Hudiksvall utan det hjärtsjukhus han startat i Addis Abeba.

Svenska journalister har, inför risken att anklagas för rasism, förbehållslöst knutit svenskhet till medborgarskapet. I det folkliga medvetandet är detta inte självklart. Utan att det behöver ligga något ont i det så ser nog de flesta svenskar Fikru Maru inte som svensk utan som etiopier, vilket han också med ett medborgarperspektiv var, fram till år 1975.

Folkgrupp är en av de tre primära identiteter som människor föds in i. De två andra är *kön* och *släkt*. Beteckningen *primära* betyder att man inte väljer dem. Senare i livet kan man, vilket vanligtvis är en mycket avgörande handling, välja bort dem. En man kan operera om sig till kvinna. En medlem av en folkgrupp kan lämna den och assimileras in i en annan. Och mer reguljärt: kvinnor lämnar i många kulturer vid giftermål den egna släkten och gifter in sig i mannens. *Sekundära* identiteter är sådana som man själv väljer. Man väljer att bli pianist, jurist eller florist, för att ge några exempel. Det kan tilläggas att sekundära identiteter mycket väl kan bli starkare än de primära. Det är en empirisk fråga.

Den oklarhet som finns med begreppet folkgrupp handlar i första hand om vilka individer som ska räknas till gruppen. Tillhörigheten är biologisk – vilka ens föräldrar är avgör tillhörigheten. Acceptansen kan därutöver vara juridiskt eller socialt definierad. I synnerhet är den juridiska definitionen viktig, om det följer med vissa privilegier – som att exempelvis bara samer får bedriva renskötsel. Socialt brukar det löpa åt andra hållet. Inom romska grupper kan medlemmar uteslutas. De kan förklaras marimé (orena), vilket betyder att andra romer inte får ha någon som helst kontakt med dem. För den som drabbas har det ytterst allvarliga följder och det är inte ovanligt att den som förskjutits från gruppen tar livet av sig.

När jag går vidare och googlar beteckningen "Hets mot folkgrupp" kolliderar den språkliga exaktheten med en praxis som utgår från en bredare tolkning. Brottet hets mot folkgrupp finns i brottsbalkens 16 kap. 8 § 1 st. Där sägs att

Den som i uttalande eller i annat meddelande som sprids hotar eller uttrycker missaktning för folkgrupp eller annan sådan grupp av personer med anspelning på ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, trosbekännelse eller sexuell läggning, döms för hets mot folkgrupp till fängelse i högst två år eller om brottet är ringa, till böter.

Som synonym till "uttrycker missaktning" används också "uttrycker sig förringande" och begreppet "skändande". "Sprids" är också ett avgörande begrepp. Om du skriver privata anteckningar, kan du skriva vad du vill utan att dömas. Men lägger du ut dem på Facebook eller Flashback exempelvis, så anses de vara spridda.

Hetsa och *hota* är empiriskt beläggbara aktiviteter. Den som befinner sig utanför händelseförloppet, vilket ju en domstol alltid gör, bör inte ha några större svårigheter med att fastställa vad som är ett hot eller hets, eftersom båda begreppen kan kopplas till handlingar och händelseförlopp som i första hand riskerar att leda till fysiska skador. Det gäller inte för beteckningar som *skändande* och *ringaktande* med sina synonymer. De senare handlar om hur man upplever eller känner det som sägs. Om jag till en svart man säger "hello nigga" så är det troligt att han känner sig ringaktad. Men om hans svarte kompis säger det, så är det troligare att det upplevs som en samhörighetsmarkering, en gemensam identitetsbekräftelse. Det är med andra ord såväl upplevelse som kontext som avgör hur begreppet ska tolkas. För detta vidare till en domstol. För att kunna döma, så måste den med detta sätt att resonera göra skillnad mellan människor – till och med en rasskillnad. En vit man får inte säga samma saker som en svart man till en annan svart man. I det ena fallet är det åtalbart, i det andra inte. Den typen av lagstiftning, eller kanske snarare lagtolkning, eftersom det är tolkningen som glider, hör inte hemma inom rättsskipningen.

Det är lätt att ge fler exempel, men jag tror detta enda är fullt tillräckligt – i synnerhet eftersom vi redan har en fungerande lagstiftning när det gäller *Förtal och grovt förtal* där det – till skillnad från brottet *Hets mot folkgrupp* är den som förtalats som måste polisanmäla för att ett åtal ska kunna väckas. Detta omöjliggör för politiker och andra utomstående att lägga näsan i blöt.

När det gäller hets mot folkgrupp kan åtal väckas av allmän åklagare utan att något brottsoffer har gjort en anmälan. Det är för övrigt praxis – den folkgrupp som det hetsas emot är i sammanhanget irrelevant. I tryckfrihets- eller yttrandefrihetsbrott är Justitiekanslern ensam åklagare. Och vems uppdragsgivare är Justitiekanslern? Just det, regeringens! Med andra ord, med den tolkning och den hantering som gäller för "Hets mot folkgrupp" har manegen krattats för politiska åtal. Nu ska det tilläggas att det är ytterst sällan som Justitiekanslern väcker åtal men om det sker, är det näst intill omöjligt att stoppa. Justitiekanslern *skapar* lagar.

Rättsväsendet behöver inte alls denna breda tolkning av vad *hets* är för något. Det är politikerna som behöver den, vilket leder till frågan om medborgarna behöver den. Svaret är nej, eftersom den används som en inskränkning av den tryck- och yttrandefrihet som svenska medborgare enligt grundlagen har rätt till.

Nu går jag vidare till *folkgrupp*, som ju likt *hets* är ett mycket precist begrepp. Men dess uttolkning är – om möjligt – än mer slafsig. För fyra år sedan åtalades en man för hets mot folkgrupp efter att han på Facebook skrivit att ”det är inte normalt att vakna till en åsna som har ont i magen”. Han lade ut kommentaren på Facebook, tillsammans med en film av den muslimska gudstjänsten.

Är detta hets eller hot? Nej! Är det nedsättande? Ja, men so what? Eftersom det riktas mot muslimer, är muslimer en folkgrupp? Svaret är nej. Islam är världens näst största religion och dess utövare är absolut ingen minoritet, allra minst en folkgrupp, det vill säga en etnisk minoritet. Till och med den vanligtvis politiskt mycket korrekta juridikprofessorn Mårten Schultz reagerade och konstaterade om åtalet att ”Det är väldigt märkligt och är en rejäl inskränkning i yttrandefriheten”.

Åklagaren försvarade sig: *”Tagen ur sitt sammanhang framstår kommentaren som oförarglig. Men tillsammans med videon och det faktum att det fick en enorm spridning så är det inte kritik mot religion utan rent hån.”*

<https://www.svd.se/atal-for-hets-mot-folkgrupp-inskranker-yttrandefriheten>

Men götapetter, hot och hån är väl inte samma sak! Och för åtalet är det fullständigt irrelevant om hånet fått stor spridning. Här finns inga graderingar utan juridik handlar om antingen eller. Antingen har ett uttalande fått spridning eller så har det inte det. Antingen är en åtalad skyldig, eller så är han oskyldig. Domstolen dömer inte en person till exempelvis ”Skyldig till 76 procent”, vilket mycket väl kan vara fallet i verkligheten. Om två personer råkar i konflikt med varandra, så kan de båda bära skuld. Så fungerar inte juridiken utan den åtalade är antingen skyldig eller oskyldig. Och för spridning gäller att antingen har den ägt rum eller så har den inte ägt rum.

När hans åtal blir ifrågasatt säger kammaråklagare Michael Forsberg något fantastiskt, nämligen att hånet måste betecknas som ett hot eftersom polisen fick rycka ut för att skydda mannen från uppretade människor som läst kommentaren. Det gör att brottet heller inte bör ses som ringa.

Men! ... det är ju den mannen som Forsberg åtalar som är hotad – inte bara språkligt utan handgripligt, av människor som uppenbarligen inte ger fem öre för yttrandefriheten. Med tanke på islams utbredning i Sverige och Europa kanske vi behöver en helt annan lagparagraf och bör därvid förslagsvis intressera oss för nordamerikansk juridik. Där ger ”Bills of rights” ett starkt skydd för yttrandefriheten. Och hade det varit så illa att mannen inte kunnat skyddas, så hade det i USA kunnat klassas som lynchning, vilket är belagt med dödsstraff.

Hur politiskt attraktivt det än ter sig så gäller det att inte döma bakofram. En lynchmobb som anfaller en man som uttalat sig föraktfullt om islamska böneutrop, det är något annat än hets mot folkgrupp och mycket farligt. Inte bara för den som blir angripen utan också för det samhälle där det sker. Eller mer tekniskt, eftersom en domstol bara kan hantera en fråga i taget. Åklagaren borde ha lagt ner åtalet och därefter väckt ett nytt åtal mot de personer som anföll mannen som inte gillade muslimska böneutrop. Snacka om en åklagare som borde uppmanas att byta jobb (inget hot utan en rekommendation i ett samhälle som tillämpar den meritokratiska principen att människor bör syssla med sådant som de är bäst lämpade för).

Karl-Olov Arnstberg

<https://morklaggning.wordpress.com/2018/05/21/hets-mot-folkgrupp-del-i/>

Alla texter är © på denna blogg. Det är tillåtet att sprida texterna under förutsättning att ni alltid länkar till källan här på bloggen.